

dokumenti jednog života

Oscar Wilde: SOCIJALIZAM I LJUDSKA DUŠA — DE PROFUNDIS,
GZH, Zagreb, 1987.

dragana tomašević

Oscar Wilde jedan je od onih pisaca koji su se ogledali u svim žanrovima, tako da je njegova slava podjednako vezana za roman (o čemu dovoljno govori već amblematski lik Doriana Graya), za dramu («Saloma», «Lepeza lady Windermir») i pripovijetku («Srećni kraljević i druge priče»). Ta žanrovska raznovrsnost, karakteristična za Wildeov opus u cjelini, kao u prizmi sažima se u njegovim esejima od kojih su dva objavljena u knjizi «Socijalizam i ljudska duša — De profundis». Prvi je esej koji bi se mogao formalno klasificirati u političku esejistiku, ali je istovremeno klasični Montonjovski ogled u kojem se međusobno prepliću političke, sociološke i estetičke teme, dok je drugi «Dó profundis», uostalom mnogo zanimljiviji, žanrovski doslovno nemoguće klasificirati.

Zanimljiva je i sudbina ovog teksta: «De profundis» je prvi put objavljen 1905. godine u Londonu, a integralno tek 1962. godine. To je knjiga napisana u posljednjim mjesecima Wildeova tamnovanja; jedino je djelo koje je napisano u zatvoru i posljednje prozno djelo koje je uopšte napisao. Bilo je to zapravo pismo (ispisano na 80 stranica) upućeno lordu Alfredu Douglasu sa nadimkom Bosi, Wildeovom prijatelju čiji ga je otac optužio za homoseksualizam, nakon čega je Wilde osuđen na kaznu zatvora. Taj javni skandal pratio je potpuni financijski krah, zatim smrt majke za koju je bio jako vezan, razvod i sudsko oduzimanje obojice sinova koje je imao. Nakon izdržane kazne napušta Veliku Britaniju i sve do smrti 1900. godine živi u Parizu.

Moglo bi se reći da pojavljivanje ovog teksta danas nipošto nije slučajno pošto njegova žanrovska neodredivost i njegova središnja namjera da ispita ljudski doživljaj stvarnosti i čak sam pojam stvarnosti tijesno korespondira s aktuelnim trenutkom duboke krize koja dovodi u pitanje naš koncept stvarnosti. Ovo je vrijeme miješanih, «nečistih» žanrova, vrijeme zamučene slike stvarnosti koje favorizira pisce kod kojih se književnost, esej, politička ili psihološka studija stapaju jedno, bez jasnih granica, pisce neoromantičare kakav je i Wilde.

«De profundis» je pravi primjer za ovu vrstu pisanja jer je istovremeno pismo, esej, ispovijest, pripovijetka i psihološka studija, a ništa od toga nije u čistom obliku. «De profundis» ima osobine svakog od ovih žanrova i može se uključiti u svaku od ovih tradicija, ali ni u jednoj nije sadržan bez ostatka.

Prije svega, ovaj tekst je pismo i to po tome što je to doslovno: pisan je kao pismo prijatelju («Dragi Bosie, nakon dugog i uzaludnog čekanja odlučio sam da ti pišem. . .»). Time se uklapa u tradiciju opistolarnе književnosti, poznate još od Rima. Treba li bolje ilustracije i bliskije korespondencije od one koju ovo pismo uspostavlja sa Ovidijem i njegovim «Epistole ex Ponto» (koje uostalom Ovidije piše iz progonstva, neke vrste zatvora, baš kao što i Wilde svoj «De profundis» piše iz zatvora). Ili recimo korespondencija ovog pisma prošetog razmišljanja o umjetnosti sa Horacijevim pismom Pisonima («Ars poetika»). Ovo pismo se pogotovo oslanja na bogatu tradiciju epistolarnе prakse evropskih humanista koji su svoju razmjenu pisama (pisanih za javno čitanje i u kojima saopštavaju razna otkrića, razmišljanja «od opšteg značaja») udarili temelje kasnijim časopisima. Zatim, «De profundis» je ispovijest i to opet doslovno. Po tome se nastavlja na

književnu tradiciju evropske književne ispovijesti i to prije svega svojom kompozicijom koja doslovno slijedi kompozicijski model toga žanra. Poput sv. Augustina koji u svojim «Ispovijestima» opisuje svoj put od prestupa kroz grijeh do očišćenja i saznanja, Wilde u ovom tekstu opisuje svoj «križni put» od grijeha («. . . al se svejedno često sjećam naše nekadašnje privrženosti, i rastužuje me pomisao da bi gadenje, ogorčenje i prezir mogli zauvijek zauzeti u mom srcu mjesto što ga je nekoć zauzimala ljubav»), kroz patnju («u nemirnim i isprekidanim noćima punim tjeskobe, u drugim, jednoličnim danima punim jada, sam sebe krivim zbog svoje slabosti, a za umjetnika slabost ne predstavlja ništa manje nego zločin kad je riječ o slabosti koja paralizira maštu») do saznanja («Isto tako znam da me vani čeka mnogo toga predivnog, od onoga što sveti Franjo Asiški naziva «moj brat vjetar i moja sestra kiša, lijepo je i jedno i drugo, pa do dućanskih izloga, i zalaska sunca u veogradovima. . .»

«De profundis» je esej i po tome izrazito atraktivan za ovo naše vrijeme, koje je, kad je o književnosti riječ, zaista vrijeme eseja. Ne samo zbog toga teško je naći pisca našeg stoljeća koji se nije oprobao i kao esejist, nego i zato što je esej postao «sveprisutan» u književnosti. Osim toga esej sve više postaje oblik koji u sebe uključuje sve druge oblike. Razlog toj «predornosti» eseja teško je naći. Jedan od njih je sigurno relativna mladost eseja (16. stoljeće) koji se javlja onda kad su drugi književni oblici već uglavnom definisani. Zbog svoje mladosti esej ima otvorenost koja u sebe uključuje naprosto sve. Treći mogući razlog je unutrašnja organizacija teksta u eseju, dakle sama priroda eseja. Naime, esej u sebi okuplja mimozu i neposredovani iskaz diskurzivnog govora, ispovijest i pouku, krajnje ličnu refleksiju i znanje. U eseju se, dakle, najdirektnije manifestuje drama svakog govora u kojemu se na sličan način sudaraju subjektivno i objektivno, zakon i potreba za razlikom, pravilo i otklon od njega, slučaj i nužnost. Esaj svoje zakone saobražava zakonima «govora uopšte» a svoje oblikovne modele reducira na elementarne modele bilo kojeg govora. Zato se i čini prirodnim da se moderni roman (koji odbija ili više ne može naprosto pričati priču) okrene eseju čiji su oblikovani zakoni širi upravo zato što su elementarniji, primordijalniji ili «primitivniji». Zato se čini prirodnim i to da esej dominira kao književni oblik u vremenu koje je, sa strukturalistima, shvatilo da je njegova «slika svijeta» zapravo svijest o svome govoru jer strukturalisti ukazuju na to da o svijetu mislimo onako kako nam taj svijet predstavlja naš jezik.

Sve ovo rečeno očigledno se manifestuje u Wildeovom tekstu: krajnje lično (svoju ljubav i svoju sudbinu) on objašnjava i komentariše opštim i objektivnim, kao što sudove o umjetnosti, moralu, politici ilustruje opet pojedinačnim, nepovoljnim, krajnje ličnim. Niz razmišljanja o ljubavi, istoriji, politici prepliće se sa osnovnom temom pisama, a ta su razmišljanja uvijek istovremeno subjektivna i objektivna, uvijek su komentar opštega iz lične perspektive. «De profundis» je u najdoslovnijem smislu ogled, dakle esej na onaj način na koji ga je definisao Montaigne.

«De profundis» je zatim pripovijetka. Ovaj tekst je konstruisan po svim pravilima pripovijetke: ima likove (glavni likovi su ljubavni par Oscar Wilde i lord Alfred Douglas), zatim iz amorfne cijeline svijeta i ljudskih života izdvaja jedan događaj i prati njegov razvoj sve do završetka (poslije zapleta sa porodicom mladog ljubavnika ovaj odnos se završava javnim

skandalom i potpunim uništanjem starijeg ljubavnika, koji osramoćen i osiromašen odlazi u zatvor).

I na kraju, «De profundis» je psihološka studija. Iz ovog teksta u kojem autor potanko priča o sebi i svome prijatelju (za vijeme njihovog ljubavničkog odnosa naravno) potpuno je jasno o kakvim ličnostima je riječ. Kroz razvoj odnosa glavni likovi nam se prikazuju u svim važnim (pa i onim graničnim) životnim situacijama, tako da slobodno možemo reći da su to dvije prave psihološke studije (za stručni «izveštaj» o ličnostima ove dvojice ljubavnika nedostaje nam samo stručna terminologija). Stariji ljubavnik (Oscar Wilde) intelektualno je nadmoćniji svome partneru, ali strast je bila toliko jaka da je on svoju volju potpuno podredio njegovoj i svakodnevno popuštao sve nerazumnijim i neumjerenim zahtjevima. On to ovako kaže: «Čovjek je morao ili da ti se preda ili da te se odrekne. Nije bilo treće mogućnosti. Zbog moje duboke iako neumjesne privrženosti ti, zbog velikog sažaljenja spram tvoje teške čudi i karaktera, zbog moje poslovične dobre naravi i keltske lijenosti, zbog umjetničke odbojnosti spram grubih scena i ružnih riječi, zbog nesposobnosti koja mi je tada bila svojstvena da osjećam bilo kakvu pizmu, zbog nevoljkosti da mi život zagorči i nagradi nešto što se meni, onako zabavljenom drugim stvarima, činilo da su puke trice nedostojne da se njima čovjek bavi dulje od jednog trenutka — zbog svih tih razloga, ma koliko oni izgledali obični, svagda sam ja popuštao tebi».

I na kraju Wilde iz zatvora piše, šalje poruke i razmišlja o mjestu gdje bi se (i kako) nakon izdržane kazne mogli sastati, a njegov prijatelj ga uopšte ne posjećuje niti mu piše. Očito, Wilde priželjkuje obnoviti prijateljstvo («I ma koliko da sam nedostojan, nesavršen, još mnoga mogu ti pružiti. Došao si k meni da naučiš uživati u životu i u umjetnosti. Možda sam predodređen da te naučim nešto još mnogo divnije — koji je smisao jada i njegove ljepote — tvoj odani prijatelj Oscar Wilde»). Na drugoj strani zločesti i čudljivi lord Douglas više nema nikakvog interesa za svog prijatelja. Naprosto ga je potrošio i sad mu treba nešto novo, drugačije. Na Wildea sad može reagovati jedino njegova sujeta ili pohlepa za novcem (ako se pokloni ili uspomene mogu unovčiti), tako da je nakon prvih nekoliko pročitanih stranica Douglas ustanovio da njegova taština to ne može podnijeti, pa je prekinuo čitanje. Poslije je uništio taj primjerak, misleći da je to jedini postojeći primjerak. Bio je to naravno samo prepis originala koji je napravio Wildeov prijatelj Robert Ross (koji ga je čekao po izlasku iz zatvora i sve vrijeme prije i poslije toga mu pomagao, a to prijateljstvo počinje u Oxfordu kada je Ross kao sedamnaestogodišnji student Wilde prvi put doživeo fizičku ljubav sa muškarcem, sedamnaestogodišnjim studentom Rossom). Pismo je dospjelo Rossu, a ne Douglasu kojem je upućeno, jer je prema zatvorskim propisima sve vrijeme stajalo kod upravnika zatvora i on ga je predao Wildeu na dan njegova puštanja na slobodu. Wilde je pismo odmah dao Rossu i nakon toga nije više imao nikakva posla sa rukopisom. Ross je, poznavajući Douglasov karakter napravio prepis i poslao ga Douglasu, zadržavši za sebe original. Kasnije je Douglas (pošto je za velike pare rasprodao sva druga pisma koja mu je Wilde bio napisao) tražio od Rossa i ovo pismo tvrdeći da je to njegovo vlasništvo jer je upućeno njemu. Robert Ross je riješio stvar tako što je zapečatio rukopis i poklonio ga Britanskom muzeju, uz uslov da ostane zapečaćen 60 godina, kad se moglo pouzdano računati da će svi oni koji su u njemu spominju biti već mrtvi. Da se stvari i oko zapečaćenog pisma zakomplikuju pobrinuo se naravno lord Douglas. Zbog toga je «bilo i neautorizovanih prevoda s njemačkog na španski, a Amerikom je kružilo neko piratsko izdanje koje se toliko razlikovalo od originala tako da je sasvim moguće da se tu čak radilo o prevodu na engleski sa španskog prevoda njemačkog prevoda», kako tvrdi priređivač ovog teksta, koji je uostalom prva kompletna i tačna verzija posljednjeg Wildeovog proznog djela, koje je i tragični dokument jednog života i jednog vremena.